

MATTI RAUTIAINEN, ANNA VEIJOLA, SIMO MIKKONEN

TUTKIMALLA KIINNOSTAVAA HISTORIAN OPETUSTA

Historian opetuksen tavoitteet ovat viimeisten 25 vuoden aikana laajentuneet opetussuunnitelmasta toiseen. Niin perusopetuksessa kuin lukiokoulutuksessa perinteisten sisältötietojen rinnalla ovat asemaansa vahvistaneet historian taitojen opiskelu sekä yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ja demokraattiseen kansalaisuuteen liittyvät tavoitteet.

Punaisten pakohuoneen "valvomo". Anna Jäntti, Tommi Hämäläinen ja Laura Nieminen.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KUVA-ARKISTO / SANNI LAHTINEN

HISTORIAN KOULUOPETUKSESSA

tapahtuneiden muutosten vaikutus historian opetuksen ja oppimisen tutkimukseen on ollut merkittävä. 1980-luvulle saakka historian pedagogiikkaan kohdistunut tutkimus oli melko vaatimatonta Suomessa, mutta erityisesti Englannissa tapahtuneiden muutosten myötä kiinnostus historian oppimista kohtaan alkoi vähitellen kasvaa. Englannissa oli historian opetusta ryhdytty uudistamaan kohti historiallisen tiedon ymmärtämistä, minkä seurauksena myös uusia historian oppimisen menetelmiä ryhdyttiin kehittämään. Opetussuunnitelmanmuutosten myötä ne tulivat myös osaksi suomalaista kouluopetusta. Samalla uudistus- ja kehittämistyöstä tuli tutkimuksellinen kohde.

Tässä kirjoituksessa kuvaamme erityisesti Jyväskylän yliopistossa tehtävää, historian opetukseen, opiskeluun ja oppimiseen kohdistuvaa kehittämis- ja tutkimustyötä. Ne ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa ja kohdistuvat historian opetuksen ajankohtaisiin kysymyksiin. Valtaosa tutkimuksestamme on luonteeltaan toimintatutkimusta eli pyrkimystä tehdä opetuskokeiluja ja -interventioita, joilla pyritään muuttamaan todellisuutta niin opettajankoulutuksessa kuin kouluissa aina alakoulusta lukioihin. Lähtökohtana on tuoda koulujen todellisuus ja tutkimus mahdollisimman lähelle toisiaan. Kokeilujen avulla kehittäminen saa suuntaavivoja tutkimuksesta.

SISÄLLÖISTÄ TAITOIHIN

Opetuksen ja oppimisen tutkimusta voi lähestyä usealla eri tavalla ja tasolla. Oppiaineita koskevissa tutkimuksissa on korostunut niin laajemman kuvan muodostaminen, että luokahuoneissa tapahtuvan kehittämistyön, erityisesti opetusmenetelmiin ja oppimateriaaleihin kohdistuva tutkimus. Näistä ensimmäisen osalta tutkimustietoa on ollut vähän. Historian oppiminen ei ole samalla tavalla kansainvälisten oppimistutkimusten polttopisteessä kuin esimerkiksi matematiikka, luonnontieteet ja kielet.

Olemme tutkineet Suomen akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa *Engaging in disciplinary thinking: historical literacy practices in Finnish general upper secondary schools* (2016–2020) lukion historian opettajien näkemyksiä historian opetuksen tavoitteista ja opetuskäytänteistä.

Tutkimuskyselyyn vastasi noin 20 prosenttia kaikista lukioiden historian opettajista. Tulosten mukaan opettajat pyrkivät ottamaan huomioon laaja-alaisesti kaikki opetussuunnitelman tavoitteet, joskin historian sisällöt ja taidot olivat selvästi vahvemmin esillä kuin demokraattinen ja aktiivinen kansalaisuus. Myös erilaisia opetusmenetelmiä käytettiin laajasti, tosin niillä ei tutkimuksemme mukaan ollut tilastollisesti merkittävää yhteyttä siihen, mitä opettajat korostivat historian opetuksen tavoitteina.

Tulokset herättivät enemmän kysymyksiä

Opiskelijoiden rakentama vuosi 1918 -teemainen valkoisten pakuhuone Jyväskylän yliopistolla, 2018.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KUVA-ARKISTO / SANNI LAHTINEN.

kuin vastauksia sen suhteen, mitä luokkahuoneissa todella tapahtuu, sillä eri opetusmenetelmien käyttö johtaa erilaiseen oppimiseen.

OPETTAJA TYÖNSÄ TUTKIJANA

Suomalainen koulutusjärjestelmä rakentuu vahvalle autonomialle. Tällöin luokkahuoneissa tapahtuva kehittämistyö on erityisen merkittävää. Suomessa on pitkään puhuttu työtään tutkivasta opettajasta, jota myös tutkimusperustainen opettajankoulutus pyrkii mallintamaan. Omissa kokeiluissamme olemme erityisesti pyrkineet etsimään uudenlaisia tapoja tehdä myös oppijasta tutkija.

Viime vuosien aikana olemme olleet kiinnostuneita pelillisistä elementeistä historian opiskelussa. Marraskuussa 2018 toteutimme Suomen sisällissotaan liittyvän pakuhuonekokeilun, jossa Jyväskylän yliopiston seminaarin aikaiseen rakennukseen tehtiin sekä valkoinen että punainen pakuhuone.

Tätä ennen olimme tehneet pakuhuonekokeiluja eri kouluissa, aihepiireinä muun muassa vuonna 1957 Kultarannassa ammutut laukaukset, kylmän sodan jännitteet sekä 1920-luvun kiristynyt poliittinen ilmapiiri. Mutta miksi tehdä yksinkertaisesta monimutkaista? Eikö riittäisi, että historiaa tutkittaisiin pulpetin äärellä tuottamalla oikeista asiakirjoista tulkintoja?

Ei riitä. Historian tutkijan työtä mallintava työskentely dokumenttien äärellä on yksi mahdollisuus, mutta oppijoiden sitoutuminen op-

pimiseen on kompleksista. Motivoituminen on yksilöllistä ja erot ihmisten välillä siinä, mikä saa heidät motivoitumaan, ovat isoja.

Opettajan oma asenne työtään kohtaan on hyvin merkityksellinen. Uteliaisuus toisen oppimista kohtaan johtaa tutkivaan otteeseen opettajan työssä, koska opetuskäytännöt rakentuvat oppijoiden kanssa. Oppimisen ja opetuksen tutkimisen kannalta tämän suhteen tarkastelu ja tutkiminen ovat arjen opetustyön ydintä. Kiinnostus toisen oppimisesta johtaa asioiden tutkimiseen ja kokeilemiseen, jolla toisen oppimista pyritään parantamaan.

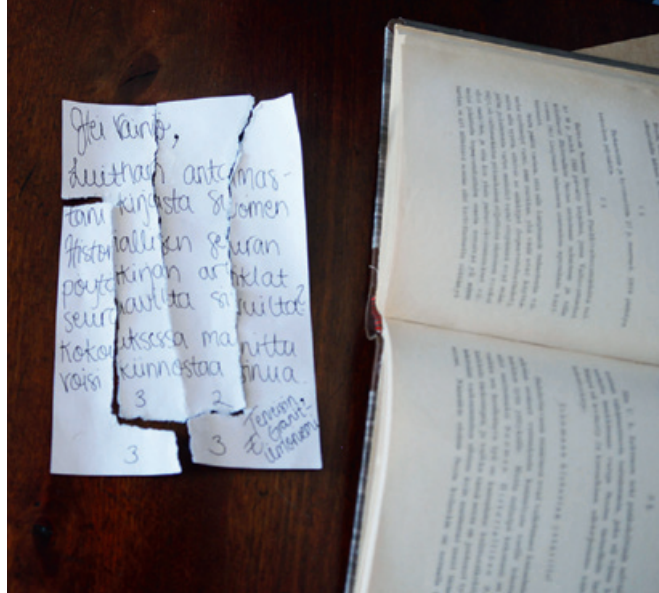
KOKEILUT KEHITTÄMISEN JA TYÖN TUTKIMISEN PERUSTANA

Historian, siinä missä muidenkin oppiaineiden opiskelu rakentui pitkään oppijan ulkopuolelta asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Väljempien opetussuunnitelmien – mitä erityisesti perusopetuksen opetussuunnitelma edustaa – tavoitteena on ottaa huomioon myös oppilaiden omat kiinnostuksen kohteet. Koska ihmisen motivoituminen opiskeluun on edelleen enemmän mysteeri kuin ”ratkaistu tapaus”, oppilaille on annettava enemmän osallisuutta omasta oppimisestaan.

Kiinnostumisen mahdollisuus on siinä, että opetussuunnitelmat perusopetuksessa eivät ohjaa enää sisältöjen opiskelua yksityiskohtaisesti, vaan ne mahdollistavat muun muassa erilaisten pitempien tutkimuksellisten projektien

Yksityiskohta punaisten pakohuoneesta. .

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KUVA-ARKISTO / SANNI LAHTINEN

tekemisen koulussa. Tällöin tutkimusprojekteja voi kokeilla hyvin oppijälhtöisen kiinnostumisen perusteella, jolloin opiskelija valikoi kiinnostumisensa perusteella tutkittavan aiheen. Opetuksen käänne tähän suuntaan ei kuitenkaan ole pelkästään tekninen muutos, vaan siihen liittyvät kysymykset kohdistuvat opetusta koskeviin peruskäsityksiin.

Koska useat historian tiedonkäsittelyprosessit vaativat aikaa, opetuksessa olisi myös mahdollistettava riittävä aika niiden opiskelulle ja tutkivalle työskentelylle. Näitä olemme kokeilleet muun muassa niin sanottuina yökoulutoteutuksina. Yökouluissa on ollut mahdollisuus keskittyä vaativiinkin tiedonkäsittelyprosesseihin 6–8 tunnin ajan. Yökoulujen aihepiireinä ovat olleet muun muassa Kultarannassa juhannuksena 1957 ammutut laukaukset, joiden tarkoituksena oli joko surmata presidentti Urho Kekkonen, tai vähintäänkin pelästyttää hänet.

Aiheena on ollut myös Suomea koskenut kuvitteellinen terrori-iskun vaara, jonka tutkijoiksi oppilasryhmät valjastettiin. Yökouluissa opiskelu perustui selkeään ongelmaan (kuka/ketkä yrittivät murhata presidentti Kekkonen; kuka/ketkä ovat terrori-iskun takana), jota opiskelijaryhmät ratkoivat. Opiskelu oli rakennettu niin, että ryhmät saivat jatkuvasti eri vihjeitä, joista osa oli toisiinsa nähden ristiriitaisia, ja osa täysin tarpeettomia. Lopullinen ratkaisu oli perusteltu näkemys, jossa tukeuduttiin lähteisiin ja niiden tulkintaan.

Historian opiskelussa on aina mahdollisuus jatkaa aiheen tarkastelua ja tutkimista, jos nyt ei loputtomiin, niin pitkään.

Sovelsimme Naantalien Kultarannassa juhannuksena 1957 ammuttuja laukauksia myös yhden kokonaisen lukiokurssin mittaiseksi koekieluksi. Siinä lukiolaiset paitsi tutkivat suuren määrän erilaista alkuperäismateriaalia, jota olimme kasanneet muun muassa UKK-arkistosta, kävivät läpi kirjallisuutta ja lopulta tuottivat tulkinnan juhannuksen tapahtumista videoituna uutislähettyksenä. Tulos oli kiinnostava, sillä aika antoi paitsi mahdollisuuden tutkia, myös tuoda esiin lukiolaisten (hyvät) kyvyt tutkimukseen, kun siihen annetaan heille mahdollisuus.

MONILUKUTAIDOT

Nykyisen perusopetuksen opetussuunnitelman myötä monilukutaitojen kehittäminen nousi koulun keskeiseksi tavoitteeksi. Historian monilukutaitojen oppiminen tarkoittaa historialle tyypillisen ajattelutavan, tiedon hankinnan sekä tiedon esittämisen tavan oppimista. Historian opetus tarjoaa lähtökohtaisesti tähän loisteliaat mahdollisuudet, sillä historia on ihmisjäljen moninaisuuden tutkimista. Sama koskee myös tulkintojen esittämistä: kirjallisen ilmaisun rinnalla muun muassa sosiaalisen median ja videoklippien käyttö koulussa on lisääntynyt. Ylioppilaskirjoitusten sähköistyessä erilaiset lähteet, kuten video- ja elokuvamateriaali ovat tulleet osaksi myös historian aineena.

Pidimme 2017-2018 Jyväskylässä pitkän tutkivaan otteeseen ja monilukutaitoihin keskittyneen täydennyskoulutuksen, jonka tuloksena syntyi oppimateriaalia tueksi historian opetuksen arkeen (<http://opettajat.hislit.fi/oppimateriaalit/>).

Täydennyskoulutuksen osallistujat kokeilivat opetuksessaan tutkivan otteen ja monilukutaitojen viemistä osaksi luokkahuonekäytänteitä ja onnistuivat siinä hyvin, mutta korostivat samalla tuen merkitystä pedagogisessa muutostyössä. Osallistujat korostivat erityisesti ryhmän eli tässä tapauksessa koulutukseen osallistuneiden opettajien merkitystä vertaisryhmänä niin kokeilujen ideoinnin, toteutuksen kuin arvioinnin osalta.

Historian opetuksen tavoitteiden tuominen osaksi luokkahuonetodellisuutta vaatisikin tämän tyyppistä, laajaa täydennyskoulutusohjelmaa kaikkialle Suomeen. Nyt mukana oli 25 oman työnsä kehittämistä kiinnostunutta opettajaa.

PIIRTYMIÄ TULEVAISUUTEEN

Historian opetus ja siihen kohdistuva tutkimus ovat tällä hetkellä vahvasti kiinni historian taidoissa. Periaatteessa siis tutkimus ja opetuksen kehittäminen kulkevat käsi kädessä, mutta tutkijoiden ja opettajien välisen vuoropuhelun tulisi olla nykyistä tiiviimpää. Yksi keino tähän olisi luoda uudenlainen käytänne, jossa sekä tutkijat että koulujen opettajat jakaisivat vuotuisessa

tapaamisessa sekä tutkimustuloksia, kehittämistyötään että ajatuksia historian opetuksesta toisilleen. Kokeilimme tätä tutkijaryhmällämme kesällä 2017 konferenssin muodossa ja kokemukset olivat erittäin positiivisia. Ylipäätänsä eri toimijatahojen verkostoitumista tulisi edistää kaikin mahdollisin tavoin.

Historian taitojen rinnalla historian opetus suunnitelmat korostavat demokraattiseen kansalaisuuteen kasvamista. Tähän liittyvän pedagogiikan kehittäminen ja tutkimus on todella vähäistä. Ajatus siitä, että historian opiskelu luo pohjan ymmärtää sitä, miten nykyinen yhteiskunta on kehittynyt, luo keskeisen suhteen yhteiskuntaopin ja historian välille. Tämä ei kuitenkaan itsestään luo opiskelijalle kuvaa ja toimintamallia siitä, kuinka historian opiskelu auttaa häntä demokratiassa toimivaksi ja sitä kehittäväksi kansalaiseksi. Sen pitäisi yhtä lailla kuin historian taitojen olla kiinnostuksen kohteena niin arjen kehittämisen kuin tutkimuksen kannalta.

Yksi tulevaisuuden piirtymistä koskee oppimisympäristöjä. Esimerkiksi VR-maailmojen kehittämisen on ajateltu tarjoavan juuri historian kokemisessa uuden tason. Mikäli ympäristöjä pystytään rakentamaan historiallisesti uskottaviksi, eräänlainen aikamatkailu tulee mahdolliseksi. Tällä hetkellä niiden tuottaminen on kuitenkin paitsi kallista myös monimutkaista. Lisäksi oppimisympäristöihin voi mennä pääsääntöisesti vain yksi henkilö, ja mahdollisuudet

yhteistoiminnalliseen opiskeluun ovat rajalliset. Myös oppijoiden aktiivinen toiminta VR-ympäristöissä on vielä vaatimatonta.

Kokonaisuutena voisi sanoa, että historian opetuksen kehittämisen ja sen tutkimisen tulevaisuus näyttää valoisalta. Sekä Jyväskylän että Helsingin yliopistossa on aiheen ympärillä selkeät tutkimusryhmät. Osa tutkijoista on opetustyössä toimivia, omaa työtään tutkivia opettajia.

Kouluissa toimii paljon aktiivisia opettajia, joilla on vahva kehittäjäorientaatio työhön. Toisaalta, on opettajia, jotka eivät osallistu koulutuksiin, ja pitäytyvät enemmän opetuksen traditiossa, kuin opetussuunnitelman mukaisessa opetuksessa. Tällöin myös oppijat oppivat eri asioita. Tämä on ongelma, kun tarkastellaan oppijoiden oikeutta tasa-arvoiseen oppimiseen. Siksi keskustelua tutkijoiden ja opettajien välillä on jatkettava kaikin mahdollisin keinoin.

KUKA

MATTI RAUTIAINEN

yliopistonlehtori

Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto

ANNA VEIJOLA

tutkijatohtori

Normaalikoulu, Jyväskylän yliopisto

SIMO MIKKONEN

akatemiaturkija

Historian ja etnologian laitos,
Jyväskylän yliopisto